

 Näkövammaisten liitto

Potilaana näkövammainen

Miten kuvata tilannetta lausunnossa?

Näkövammaisen vastaanotolla – toimi näin:

Silloinkin, kun lääketiede ei voi tehdä mitään sairaudelle, ihmistä voidaan aina auttaa. Tukea ja apua voi olla esimerkiksi apuvälineistä, vertaistuesta, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

1 Määritä haittaluokka

Haittaluokan määrittäminen on ehdoton edellytys eri palveluiden ja tukitoimien hakemiseen. Jos haittaluokkaa ei pystytä määrittelemään, tulee tehdä lähete erikoissairaanhoidon haittaluokan määrittelyä varten.

2 Laadi lääkärinlausunto

Lääkärinlausunto B tai C tarvitaan eri palveluiden ja tukimuotojen hakemusten liitteeksi.

3 Ohjaa potilas eteenpäin

Tee lähete keskussairaalan näönkäyttönohjaajalle

- apuvälinetarpeiden arviointi

Anna potilaalle keskussairaalan kuntoutus-ohjaajan yhteystiedot

- näkövammaisten eri palveluiden tarpeiden kartoitus (mm. valaistusmuutostyöt, kuljetuspalvelut, Kelan etuudet ja kuntoutus)

4 Tee ilmoitus näkövammarekisteriin

Lue lisää: nkl.fi/fi/nakovammarekisteri

Näkövammaisten liitto palvelee valtakunnallisesti ja maksutta asiakasta, läheisiä sekä ammattihenkilöstöä näkövammaisuuteen ja palveluihin liittyvissä kysymyksissä: p. 09 396 041 (vaihde).

Sisällys

Näkövammaisen vastaanotolla – toimi näin 2

1 Mitä lääkärinlausuntoon tulee kirjata? 7

2 Vammaispalvelut 8

2.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu 8

2.2 Henkilökohtainen apu 11

2.3 Apuvälineet ja asunnon muutostyöt 14

3 Taloudelliset tuet 16

3.1 Omaishoidon tuki 16

3.2 Kelan hoitotuki eläkeläiselle 17

3.3 Kelan vammaistuki aikuiselle 20

3.4 Kelan vammaistuki lapselle 21

3.5 Kelan nuoren kuntoutusraha 23

4 Kuntoutus 25

4.1 Ammatillinen kuntoutus 25

4.2 Vaativa lääkinnällinen kuntoutus 27

4.3 Harkinnanvarainen kuntoutus 31

5 Opiskelu 32

5.1 Lausunto pidennetyn oppivelvollisuuden tarpeesta 32

5.2 Lausunto avustusta, koulukuljetusta ja muutostöitä varten 33

6 Muut tukimuodot 34

6.1 Autoveronpalautus 34

6.2 Invalidivähennys 35

6.3 Liikkumisesteisen pysäköintitunnus 35

6.4 Näkövammaisyhdistyksen jäsenyys 36

6.5 Näkövammaiskortti 36

6.6 Celia 37

7 Lisätietoja 37

Tämän ohjekirjasen tarkoituksena on helpottaa lääkäreitä lausuntojen kirjoittamisessa. Ohjeeseen on koottu tärkeimpiä näkövammaisten käyttämiä palveluja ja tukitoimia, niiden kriteereitä ja lausunnossa huomioitavia seikkoja. Potilas tarvitsee lääkärinlausunnon palvelun tai tuen hakemiseen.

Virallisen määrityksen näkövammaisuudesta tekee aina silmälääkäri. Määrittely perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n luokitukseen, jossa otetaan huomioon muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet. Näkövammaisen ihminen voi olla heikkonäköinen tai sokea.

Näkövammaiseksi määritellään ihminen, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikompi kuin 0.3 tai näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Ihminen luokitellaan sokeaksi, jos paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on alle 0.05 tai näkökenttä supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen tai jos toiminnallinen näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Näkövammaiseksi ei luokitella ihmistä, jos näkökyky pystytään korjaamaan laseilla normaaliksi tai toisessa silmässä on normaali näkö.

Silmätautien erikoislääkärit ovat lain mukaan velvollisia ilmoittamaan THL:n näkövammarekisteriin jokaisen tutkimukseen tai hoitoon tulleen pysyvästi näkövammaisen henkilön. Näkövammarekisterin ilmoittamisohjeet ja tuoreimmat vuositilastot: nkl.fi/fi/nakovammarekisteri

1 Mitä lääkärinlausuntoon tulee kirjata?

Lausunnossa on selkeästi sanottava, että potilas on näkövammaisen ja vamma on pysyvä. Lausunnossa tarvitaan haittaluokan ja/tai haitta-asteen määrittely (%) . On huomattava, että tapaturmavakuutuslain mukaisen haittarahan suuruuden määrittelyyn alun perin tarkoitettu haittaluokitus ei ota huomioon potilaan yksilöllistä tilannetta tai palvelujen tarvetta. Pelkän diagnoosin ja haitta-asteen perusteella todellisesta tilanteesta on vaikea saada riittävää kuvaa, joten toiminnallisen haitan kuvaaminen on tärkeää. Lisäksi lausuntoon on kirjattava, jos näkövammaisella henkilöllä on myös esimerkiksi kuulovamma.

Näkövamman toiminnallisen haitan mahdollisimman tarkka kuvaus on välttämätöntä lähes kaikkien palvelujen osalta, jotta potilas saisi oikeat palvelut.

2 Vammaispalvelut

Oikeus vammaispalveluun ei ole sidoksissa tiettyyn diagnoosiin tai ikään.

2.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu

Kriteerit: Kuljetuspalvelut on järjestettävä henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammaansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto C tai B, kunnan oma lomake tai vapaamuotoinen todistus.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja: Näkövammaisen henkilö tarvitsee apua liikkumisessa erityisesti kodin ulkopuolella. Lausuntoon kirjataan, miten näkövammaisen kykenee liikkumaan ja käyttämään julkista liikennettä sekä näihin vaikuttavat seikat ja syyt. Vapaa-ajan matkoissa on kriteerinä vertaaminen samanikäisen näkevän yksin liikkumiseen. Lisäksi kannattaa kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Apuvälineiden tarve?
- Näönjäänne, minkälainen?
- Miten potilas näkee ja kuulee lähestyvät ajoneuvot, pyörät ja ihmiset, pystyykö tunnistamaan ihmisiä?
- Liikkuuko potilas kodin ulkopuolella ilman saattajaa, missä ja minkälaisia matkoja?
- Pystyykö potilas lukemaan aikatauluja tai opasteita?
- Kuinka potilas pääsee pysäkille? Osaako potilas pysäyttää oikean linja-auton ja jäädä pois oikealla pysäkillä? Onnistuuko itsenäinen liikkuminen pysäkiltä määränpäähän?
- Kuinka silmät sopeutuvat eri valaistusolosuhteisiin, kokeeko potilas häikäistymistä, kuinka hän näkee hämärässä?

- Onko liikkumisessa turvallisuusriskejä?
- Vaikuttavatko näkökenttäpuutokset liikkumiseen?
- Hahmottaako potilas tasoeroja, tien reunoja, suojateitä yms.?
- Onko kuulo normaali eli pystyykö potilas hyödyntämään kuulon kautta tulevaa tietoa ja kommunikoimaan muiden ihmisten kanssa?

Esimerkkilauseita:

"Potilas ei pysty käyttämään julkista liikennettä, koska..."

"Potilas tarvitsee saattoapua kuljetuspalvelumatkoilla."

"Potilaalla on vaikeuksia selviytyä vieraassa ympäristössä erityisesti hämäränäkemisen ongelmien ja toisaalta häikäistymisen vuoksi."

"Näkövamman vuoksi potilaalla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa, esimerkiksi ympäristön hahmottamisessa ja liikennevälineiden tunnistamisessa."

2.2 Henkilökohtainen apu

Kriteerit: Henkilökohtaiseen apuun ovat oikeutettuja sellaiset vaikeavammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua päivittäisissä toimissa kotona tai kodin ulkopuolella ja joiden avuntarve ei johdu pääasiassa normaaliin ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Lausunnossa tulisi välttää termiä ikärappeuma, koska se voidaan virheellisesti tulkita palvelun epäämisen perusteeksi (KHO 2016:197).

**Huomaathan, että
näkövammautuminen ei ole
normaalaa ikääntymistä!**

Henkilökohtaiseen apuun on oikeutettu myös sellainen vaikeavammaisen henkilö, jonka avuntarve on vähäistä mutta toistuvaa. Näkövammaisen lapsen ja nuoren tilanteessa arvioidaan yksilölliset olosuhteet sekä näkövammasta johtuva avuntarve suhteessa vammattomaan samanikäiseen lapseen.

Henkilökohtaisen avun luonne ja sen tarkoitus tukea henkilön omia valintoja ja itsenäistä elämää edellyttävät, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja

määritellä sekä avun sisältö että toteutustapa. Hänen on kyettävä ottamaan ainakin tuettuna kantaa avuntarpeisiinsa ja niihin vastaamisen tapoihin. Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulee siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto C tai vastaava.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja:

- Moniammatillisen tiimin näkemykset henkilökohtaisen avun tarpeesta.
- Näkeekö potilas lukea henkilökohtaista postiaan apuvälineiden avulla tai ilman?
- Selviytyykö kodin arkiaskareista, kuten ruoka- ja vaatehuollosta, siivouksesta ja siisteyden ylläpidosta?
- Tarvitseeko näkevän henkilön apua kun liikkuu kodin ulkopuolella julkisilla kulkuvälineillä tai jalkaisin?
- Vaikuttavatko valaistuserot toimintakykyyn?
- Miten selviytyy asioidessaan kodin ulkopuolella, esimerkiksi kaupassa tai apteekissa? Näkeekö tuotteiden hinnat, tuoteselosteet, hedelmävaaran numerot, vuoro-

numerot? Toimiiko kommunikaatio virkailijan kanssa? Onko taustahälyllä vaikutusta kuulonäkövammaisen vuorovaikutukseen?

- Tarvitseeko potilas avustajaa työhön tai opiskeluun?
- Selviytyykö harrastuksessa itsenäisesti, tarvitseeko ohjausta? Voiko ylläpitää sosiaalisia suhteita ja osallistua yhteiskunnallisesti?
- Missä kaikissa arjen toiminnoissa näkövammaisen lapsi/nuori tarvitsee henkilökohtaista apua, jotta se tukisi hänen ikätasoista itsenäistymistään ja selviytymistään kodin arjessa sekä kodin ulkopuolella?

Esimerkkilauseita:

"Potilas tarvitsee välttämättä ja toistuvasti apua kaikissa näkökykyä vaativissa toimissa."

"Potilas tarvitsee kodin ulkopuolella toisen henkilön apua (mihin)..."

"Potilaalla on vaikeuksia kotona selviytymisessä, esimerkiksi ruuanlaitossa, vaatehuollossa, siivouksessa, postin lukemisessa sekä kodin ulkopuolella asioinnissa ja liikkumisessa."

”Potilas tarvitsee välttämättä apua näköä vaativissa työ-/opiskelutehtävissä.”

”Potilas tarvitsee apua kodin ulkopuolisessa osallistumisessa ja harrastustoiminnassa.”

2.3 Apuvälineet ja asunnon muutostyöt

Tyypillisiä näkövammaisten apuvälineitä ovat:

- terveydenhuollon myöntämät valkoiset kepit, optiset apuvälineet (silmälasit, suurennuslasit), suurennuslaitteet, kiikarit, kohotasot, pistekirjoituskoneet, silmäproteesit, tietotekniset apuvälineet kotiin ja opaskoira
- Kelan myöntämät apuvälineet työhön tai opiskeluun (tietotekniset työssä tai opiskelussa tarvittavat laitteet apuvälineineen ja ohjelmineen, suurennuslaitteet, taulukamerat)
- kunnan myöntämät päivittäisissä toiminnoissa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet (puhuvat kodinkoneet, älypuhelin).

Lausuntolomake:

- terveyskeskus ja kunta: lääkärinlausunto

- keskussairaala: lääkärinlausunto tai lähete yksityiseltä puolelta
- Kela: lääkärinlausunto B.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja:

Keskussairaalan tai perusterveydenhuollon apuvälineitä suositeltaessa henkilön tulee olla näkövammainen. Haittaluokka ja haitta-aste on hyvä ilmoittaa.

Kun apuvälineitä tai apuvälinekartoitusta haetaan Kelan kautta, tulee henkilöllä olla selkeitä näköongelmista johtuvia vaikeuksia selviytyä työstä tai opiskelusta (Kelan ammatillisena kuntoutuksena myöntämät apuvälineet). Apuvälineitä tai apuvälinekartoitusta suositeltaessa Kelassa ei siis edellytetä virallista näkövammaisuutta. Tosin jos henkilö on virallisesti näkövammainen ja hänellä on haitta-aste ja haittaluokka määritettynä, on ne hyvä ilmoittaa.

- Miten apuväline helpottaa näkövammaisen elämän hallintaa ja/tai päivittäisiä toimia, työtä tai opiskelua?
- Tarvitseeko potilas päivittäistoimintojen hoitamiseksi erityisiä laitteita, kuten erikoislieden, ääniohjattuja kodinkoneita?

- Miksi apuväline on välttämätön tai tarpeellinen?
- Mitä toimintoja apuväline mahdollistaa?
- Pystyykö potilas hyödyntämään apuvälinettä (esim. älypuhelin), mihin?

3 Taloudelliset tuet

3.1 Omaishoidon tuki

Kriteerit: Tukea voidaan myöntää, jos henkilö tarvitsee sairauden, vamman tai muun syyn vuoksi toistuvasti hoitoa, huolenpitoa ja/tai valvontaa päivittäisistä henkilökohtaisista perustoiminnoistaan selviytyäkseen. Omaishoidon tuen tulee turvata hoidettavan hyvinvointi, terveys ja turvallisuus.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto C tai vastaava.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja: Lääkärinlausunnosta tulee ilmetä, mitä ja miten paljon apua potilas tarvitsee esimerkiksi seuraavissa asioissa:

- hoidon, tuen, ohjauksen ja valvonnan tarpeen arvioiminen

- henkilökohtaiset toimet kuten hygienian hoito, peseytyminen, WC-toimet, oma siisteys ja vaatteiden puhtaus, postin ja asiapapereiden lukeminen, kirjoittaminen, ruokailu, lääkkeiden ottaminen
- liikkuminen kotona ja kodin ulkopuolella sekä asiointi
- asioiden muistaminen.

Lapsen tai nuoren hoidon, huolenpidon ja valvonnan sitovuutta verrataan näkevään samanikäiseen lapseen tai nuoreen.

Esimerkkilause: *"Potilas tarvitsee näkövamman vuoksi toistuvasti omaisen antamaa hoitoa, huolenpitoa ja/tai valvontaa päivittäisistä henkilökohtaisista perustoiminnoistaan selviytyäkseen."*

3.2 Kelan hoitotuki eläkeläiselle

Hoitotuen avulla Kela tukee sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan kotona asumista ja siellä tapahtuvaa hoitoa sekä korvaa sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia.

Kriteerit: Eläkettä saavan hoitotuki voidaan myöntää eläkkeellä olevalle henkilölle, jonka toimintakyky

on heikentynyt sairauden tai vamman vuoksi yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan ja jolle aiheutuu tämän vuoksi avun, ohjauksen tai valvonnan tarvetta tai erityiskustannuksia.

- **Perushoitotuki:** Avuntarve on säännöllistä ja toistuu vähintään viikoittain. Avuntarve liittyy henkilökohtaisiin toimintoihin, kuten sisällä liikkumiseen, pukeutumiseen, peseytymiseen, syömiseen, terveydenhoidollisiin toimenpiteisiin tai puhetta korvaaviin kommunikaatiomuotoihin sekä tiedonsaantiin varsinkin kuulonäkövammaisilla. Sokeaksi luokiteltu henkilö on oikeutettu perushoitotukeen.
- **Korotettu hoitotuki:** Avuntarve on päivittäistä ja aikaa vievää. Toisen henkilön apua tarvitaan useammassa henkilökohtaisessa toimessa.
- **Ylin hoitotuki:** Avun, ohjauksen tai valvonnan tarve on jatkuvaa, mutta ei kuitenkaan laitoshoidoa edellyttävää.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto C tai B, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausunto riittää, jos siinä on hoitotuen ratkaisemiseksi tarvittavat tiedot. Lääkärinlausunnossa tulee olla myös vamman aiheuttama haitta-aste ja haittaluokka.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja: Hoitotuen myöntämisen ja määrän kannalta tärkeimmät lääkärin kannanotot liittyvät toimintakykyyn (C-lausunnon kohta 6), hoitoon ja kuntoutukseen (kohta 8), johtopäätöksiin (kohta 9), toimintakyvyn alentumiseen, avuntarpeeseen kohdassa 6 mainituissa toiminnoissa sekä avuntarpeen määrään sekä sairauden ennusteeseen. Lausuntoon tulee kirjata myös muut itsenäiseen suoriutumiseen ja avuntarpeeseen vaikuttavat sairaudet.

Päivittäisissä toimissa avun ja ohjauksen tarve -kohdat on täytettävä. Viittaus asiakkaan kirjaamaan liitteeseen ei riitä.

Näkövamma vaikeuttaa mm. seuraavia henkilökohtaisia toimintoja:

- liikkuminen sisällä ja ulkona erityisesti vieraassa ympäristössä (ympäristö, valaistus, kyky käyttää liikennevälineitä)
- vaatteiden puhtauden tarkistaminen, hygienian hoitaminen (kynnet, ulkonäkö, parranajo, lääkkeet)
- ruokailu ja ruoanlaitto (ruoan annostelu, ruoan käyttökelpoisuuden havaitseminen)

- siivous ja asiointi kodin ulkopuolella
- kommunikointi ja tiedonsaanti (netti, lehdet, posti, uutisointi, kodin kunnossapito, viittomakieltä käyttävän tarpeet)
- kirjalliset tehtävät (kirjoittaminen, lukeminen).

3.3 Kelan vammaistuki aikuiselle

Kriteerit: Tuki on tarkoitettu henkilölle, joka ei ole eläkkeellä ja jonka toimintakyky on ollut heikentynyt vuoden ajan tai tulee olemaan heikentynyt vuoden ajan. Osatyökyvyttömyyseläke ei estä saamasta vammaistukea. Toimintakyvyn katsotaan heikentyneen silloin, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään tai selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä tai työ- ja opiskelutehtävistä.

- **Perusvammaistuki:** Vamma aiheuttaa olennaista haittaa.
- **Korotettu vammaistuki:** Vamma aiheuttaa huomattavaa haittaa. Tuki voidaan myöntää korotettuna myös silloin, kun perustuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten voidaan arvioida nousevan vähintään korotetun tuen määrään.

- **Ylin vammaistuki:** Vamma aiheuttaa monissa henkilökohtaisissa toiminnoissa päivittäistä tarvetta toisen henkilön avulle, ohjaukselle ja/tai valvonnalle. Sokeaksi luokiteltu henkilö on oikeutettu ylimpään hoitotukeen.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto C tai B, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausunto riittää, jos siinä on vammaistuen ratkaisemiseksi tarvittavat tiedot. Lääkärinlausunnossa tulee olla myös vamman aiheuttama haitta-aste ja haittaluokka.

3.4 Kelan vammaistuki lapselle

Kriteerit: Tuki on tarkoitettu pitkäaikaisesti sairaalle tai vammaiselle lapselle. Tuen saaminen edellyttää, että sairaan tai vammaisen lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu perheelle vähintään kuuden (6) kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavan ikäiseen terveeseen lapseen.

Lausunnossa näkövammaisen lapsen avuntarvetta ja aikuisen sidonnaisuutta verrataan samanikäiseen näkevään lapseen.

- **Perusvammainen:** Lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu tavanomaista suurempaa, vähintään viikoittaista rasitusta ja sidonnaisuutta.
- **Korotettu vammaistuki:** Lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuva rasitus ja sidonnaisuus on vaativaa tai vie päivittäin huomattavasti aikaa.
- **Ylin vammaistuki:** Lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu perheelle vaativaa ja ympärivuorokautista rasitusta ja sidonnaisuutta. Ylimpään vammaistukeen katsotaan olevan oikeus kaikilla vaikeasti kuulonäkövammaisilla ja kuurosokeilla lapsilla sekä alle 4-vuotiailla sokeilla lapsilla.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto C tai B, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausunto riittää, jos siinä on vammaistuen ratkaisemiseksi tarvittavat tiedot.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja sidonnaisuutta ja rasitusta arvioitaessa:

- lapsen valvominen, ohjaaminen ja avustaminen arkipäivän toiminnoissa kotona ja kotipiirin ulkopuolella liikkumisessa
- lapsen ohjaaminen näön harjaannuttamiseen ja näköä korvaaviin taitoihin

- terapiaihin kuljetus
- lapsen kuntoutussuunnitelmaan ja kuntoutuksen järjestyihin osallistuminen
- motoristen taitojen harjoittelun ohjaaminen
- lapsen tarve liikkumistaidonohjaukseen, jotta pystyy toimimaan eri ympäristöissä
- lapsen käytössä olevien apuvälineiden käytöstä ja toimivuudesta huolehtiminen
- pistekirjoituksen opiskelu
- sosiaalisen kehityksen tukeminen
- harrastustoiminnan mahdollistaminen
- erityisjärjestelyt päiväkodissa ja koulussa
- koulunkäynnin tukeminen ja avustaminen koulutehtävissä.

3.5 Kelan nuoren kuntoutusraha

Kriteerit: Nuoren työkyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat vamman tai sairauden vuoksi olennaisesti heikentyneet. Toimintakyvyn tulee olla alentunut siten, että nuori tarvitsee tehostetun työkyvyn arvioinnin perusteella tehostettua

kuntoutusta. Tämä tarkoittaa nuoren tarvetta erityisiin tukitoimiin opiskelun ja muun kuntoutuksen aikana. Erityisiä tukitoimia voivat olla esimerkiksi erityiskoulujen palvelut, ammatillisena kuntoutuksena opiskeluun myönnetyt apuvälineet, tulkkauspalvelut tai henkilökohtaisen avustajan palvelut. Lisäksi edellytetään, että nuorelle on kotikunnassa huoltajien ja asiantuntijoiden kanssa laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma.

Lausuntolomake: Henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (Kelan lomake KU 110) sekä B-lääkärinlausunto.

4 Kuntoutus

Kuntoutukseen ovat oikeutettuja myös yli 65-vuotiaat. Näkövammaisuus ilmeneekin usein vasta eläkeiässä.

4.1 Ammatillinen kuntoutus

Kriteerit: Henkilöllä on oikeus saada työ- tai opiskelukyvyyttömyyden estämiseksi tai työ- ja ansiokyvyn parantamiseksi ammatillista kuntoutusta, jos:

- asianmukaisesti todettu sairaus tai vamma todennäköisesti aiheuttaa työ- tai opiskelukyvyyttömyyden uhan joko tällä hetkellä tai lähitulevaisuudessa TAI
- henkilön työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien on katsottava sairauden tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyvän tai heikentyneen.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto B, ei saa olla vuotta vanhempi.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja:

- kuntoutuksen perusteena oleva sairaus tai vamma

- silmäsairauden/näkövamman ennuste
- visukset, näkökenttä sekä mahdollisesti haittaluokka/haitta-aste
- muut vammat/sairaudet, kuten kuulo- tai liikuntavamma
- näkövamman vaikutukset työssä/opiskelussa selviytymiseen, päivittäisiin toimiin ja elämään
- tilanteen muutos näkötilanteen ja/tai kuntoutustarpeen osalta ja muutosten kuvaus
- ongelmat työssä/opiskelussa selviytymisessä
- mahdollinen työ- ja/tai opiskelukyvyyttömyyden uhka
- kuntoutuksen tavoite/tavoitteet (1–3 tavoitetta)
- perustelut esimerkiksi omaisen, tulkin tai avustajan tarpeelle.

Esimerkkilauseita:

"Potilaan heikentynyt näkökyky vaikeuttaa työstä selviytymistä."

"Potilaan työkyky on uhattuna."

”Potilaan näkötilanne on erittäin huono, eikä hän huonontuneen näkökyvyn takia selviydy nykyisistä työtehtävistään.”

”Potilaalle suositellaan ammatillista kuntoutusta / työssä jatkamisen mahdollisuuksien selvittämistä / ammatillisten mahdollisuuksien selvittämistä / näköön liittyvien apuvälineiden kartoittamista.”

”Potilaalle suositellaan kuntoutus selvitystä työ- ja/tai opiskelumahdollisuuksien kartoittamiseksi.”

4.2 Vaativa lääkinnällinen kuntoutus

Lausunto tai kuntoutussuunnitelma:

- Vaativa lääkinnällinen kuntoutus perustuu julkisessa terveydenhuollossa laadittuun kirjalliseen kuntoutussuunnitelmaan (Kelan lomake KU207).
- Lääkäri tai moniammatillinen työryhmä, johon kuuluu lääkäri, laatii suunnitelman kuntoutujan kanssa. Kuntoutussuunnitelman laatimisessa voi olla mukana myös kuntoutujan omainen tai muu läheinen.
- Suunnitelma tehdään kirjallisena 1–3 vuoden ajalle, ja sitä tarkistetaan tarvittaessa.
- Kuntoutussuunnitelma toimitetaan maksutta Kelalle.

Kela on hyväksynyt joissakin tapauksissa lausunnoksi myös sairaalan sairauskertomuslehden tai epikriisin.

Kuntoutussuunnitelmassa huomioitavia seikkoja:

1. Kuntoutujan toimintakyvyn kuvaus:

- Miten näkövamma vaikuttaa kuntoutujan päivittäisiin toimiin ja elämään?
- Mitä apuvälineitä on käytössä?
- Onko käytön osaamisessa puutteita?

2. Toiminnallisen näkökyvyn tilanne sekä selvitys siitä, miten nämä tekijät vaikuttavat kuntoutuksen tarpeeseen:

- hämärän tai pimeän vaikutus näkökykyyn
- liikkuminen tutussa ja vieraassa ympäristössä
- vuodenaikojen vaikutus liikkumiseen ja näkemiseen
- kulkuvälineillä liikkuminen
- tasoerojen huomaaminen
- selvitys suuntausnäöstä (henkilö, jolta puuttuu suuntausnäkö, ei voi näkönsä turvin orientoitua vieraassa tilassa).

3. Perustelut kuntoutujan avustajan, omaisen tai koko perheen tarpeelle osallistua kuntoutukseen.
4. Kuntoutujan kulttuuritaustan huomioiminen: esimerkiksi maahanmuuttajiin liittyvät erityisasiat, perustelut tulkin tarpeelle.
5. Perustelut mahdollisesti toistuvalla kuntoutuksella (esim. muuttunut toimintakyky/elämäntilanne/näköttilanne tai sen uhka ilman kuntoutusta).
6. Kuntoutuksen konkreettinen ja saavutettavissa oleva tavoite (1–3 tavoitetta). Keskeistä kuntoutujan (ja omaisten) sitoutuminen suunnitelman tavoitteisiin.
7. Kuntoutussuunnitelman sisältö:
 - tarvittavat kuntoutusmuodot (terapiat, yksilölliset kuntoutusjaksot) sekä niiden lukumäärät, kestot ja perustelut
 - eri toimenpiteiden vaikutukset työ- tai toimintakyvyn tavoitteiden saavuttamiseen.
8. Seuranta:
 - mikä taho seuraa
 - aikataulu
 - kuntoutussuunnitelman tarkistamisajankohta.
9. Laatumiseen osallistujat: kuntoutuja, omainen ja moniammatillinen työryhmä.

Esimerkkilauseita:

”Potilaalla on etenevän silmäsairauden vuoksi huomattavia vaikeuksia arjen toiminnoissa, ja hänelle suositellaan yksilöllistä kuntoutusta tukemaan toimintakykyä ja itsenäisempää suoriutumista päivittäisistä toiminnoistaan (sekä työstä/opiskelusta).”

”Potilaalle suositellaan vaativaa moniammatillista yksilökuntoutusta, jonka tavoitteena on näkövammaistaitojen opettelu (päivittäistoiminnot, liikkuminen, tietotekniset taidot, muut tiedonhallinnan keinot) sekä vertaistuesta saatu rohkaisu.” – Huom. vertaistuen saaminen ei riitä ainoaksi perusteluksi kuntoutukselle.

”Potilaalle on aikaisempien kuntoutusjaksojen päätteeksi suositeltu kuntoutusjaksoa, joka painottuu päivittäistoimintoihin ja kommunikaatiotaitoihin. Suosittelen kuntoutusjakson myöntämistä potilaalle.”

”Sokean/heikkonäköisen lapsen perheelle suositellaan moniammatillista yksilökuntoutusta, joka toteutetaan lapsen tarpeiden ja tavoitteiden mukaan.”

”Sokean/heikkonäköisen lapsen perheelle suositellaan sopeutumisvalmennuskurssia. Tavoitteena on tukea per-

hettä ja vanhempia näkövammaisen lapsen ohjauksessa ja kasvatuksessa sekä lisätä tietoa näkövammaisuudesta, kuntoutuksesta, yhteiskunnan tukimuodoista ja palveluista.”

4.3 Harkinnanvarainen kuntoutus

Kriteerit: Kelan ohjeet.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto, joka ei saa olla vuotta vanhempi.

Lausunnossa huomioitavia seikkoja: Katso luku 4.2.

Esimerkkilauseita:

”Potilas tarvitsee toiminnallisuuden lisäämiseksi ja mielialan kohentamiseksi tukea elämänhallintaan ja sopeutumista vamman aiheuttamaan tilanteeseen. Potilaalle suositellaan kuntoutus-/sopeutumismuokkurssia. Puolison osallistuminen omaisten jaksolle tukee potilaan kuntoutumista.”

”Potilaan näkövammautumisen on aiheuttanut elämänmuutoksia, nostanut esiin sopeutumishaasteita ja heikentänyt toimintakykyä, joten hänelle suositellaan yksi-

löllistä kuntoutusta Näkövammaisten liitossa. Tämä lääkärinlausunto toimii samalla potilaan kuntoutussuunnitelmana seuraavan kahden vuoden ajan.”

5 Opiskelu

5.1 Lausunto pidennetyn oppivelvollisuuden tarpeesta

Esi- ja perusopetuksessa on vaikeavammaisten lasten kohdalla mahdollista toteuttaa niin sanottua pidennettyä oppivelvollisuutta. Perusopetuslaissa todetaan:

”Mikäli perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa alkaa oppivelvollisuus vuotta aikaisemmin eli 6-vuotiaana ja kestää 11 vuotta”.

Pidennetyn oppivelvollisuuden perusteena voi olla vaikea näkö- tai kuulovamma, vaikea ruumiillinen tai henkinen vamma, kehityksen viivästyminen tai vaikea sairaus. Tarvittaessa huoltaja anoo opetustoimelta pidennettyä

oppivelvollisuutta. Liitteeksi tarvitaan asiantuntijalausunto näkövamman vaikeusasteesta ja vaikutuksesta. Lisäksi on mahdollista hankkia näkövamma-alan ohjaavalta opettajalta pedagoginen suositus.

Päätöksen pidennettyyn oppivelvollisuuteen ottamisesta tekee opetuksen järjestäjä. Mikäli lapselle tehdään päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta, lapsella on oikeus esiopetukseen viisivuotiaana. Oppilas otetaan lisäksi erityisen tuen piiriin. Erityisen tuen päätöksessä määritetään oppilaan erityiset tukimuodot, kuten opetuspaikka, avustus, opetuksen ohjaus- ja tukipalvelut sekä ryhmäkoko.

Lisätietoa näkövammaisen oppijan pidennetystä oppivelvollisuudesta Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Onervasta: www.onerva.fi

5.2 Lausunto avustusta, koulukuljetusta ja muutostöitä varten

Huoltaja saattaa tarvita opetustoimea varten lapsen vamman perusteella lääkärin vapaamuotoisen lausunnon koskien esimerkiksi henkilökohtaista apua, koulu-

kuljetuksia tai oppimisympäristön valaistus- ja muutostöitä.

6 Muut tukimuodot

6.1 Autoveronpalautus

Kriteerit: Vammainen henkilö voi saada autoverolain 26 §:n mukaan autoveroa takaisin autosta, jos hänen pysyvästä liikunta- tai näkövammastaan aiheutuva haitta on vähintään 80 prosenttia ja auto tulee henkilökohtaiseen käyttöön. Haitta-asteen täytyessä myös vaikeavammaisen lapsen nimiin voidaan hankkia auto tämän pykälän perusteella.

Lausuntolomake: Lääkärinlausunto (mielellään lääkärinlausunto B), jossa on tarkkaan kuvattu invaliditeetin laatu ja toiminnallinen haitta.

Autoverosta voidaan myöntää harkinnan varaista palautusta vammaisuuden perusteella erityisen painavista syistä. Veroa voidaan palauttaa kohtuulliseksi katsottu osa autoverosta harkinnanvaraisena palautuk-

senä. Palautus voidaan joissain tilanteissa myös myöntää auton omistajalle toisen henkilön vamman perusteella.

Harkinnassa otetaan huomion muun muassa:

- oman tai perheenjäsenen vamman laatu ja sen vaikutus liikkumiseen
- auton tarpeellisuus
- perheen taloudellinen tilanne.

6.2 Invalidivähennys

Verotuksen invalidivähennykseen on oikeus, jos pysyvän vamman tai sairauden haitta-aste on vähintään 30 prosenttia. Invalidivähennyksen saamiseksi on liitettävä veroilmoitukseen lääkärinlausunto, josta ilmenee pysyvä haitta-aste ja sen alkamisajankohta.

6.3 Liikkumisesteisen pysäköintitunnus

Tunnuksen myöntämisen edellytyksenä on, että näöntarkkuus on paremmassa silmässä arvioitu enintään arvoon 0.1 tai että näöntarkkuus on näkökykyä kokonaisuudessaan arvioiden vähintään tapaturmavakuutus-

lain haittaluokan 17 mukainen eli haitta-aste on vähintään 85 prosenttia. Lääkärinlausuntoon on Trafilla valmis lausuntopohja: asiointi.trafi.fi/omatrafiformservlet-web/lomake/F123

6.4 Näkövammaisyhdistyksen jäsenyys

Näkövammaisyhdistyksen jäsenhakemuksen liitteeksi potilas tarvitsee lausunnon, josta ilmenee näkövammaisen haitta-aste. Myös esimerkiksi sosiaalityöntekijän tai kuntoutusohjaajan lausunto voi olla riittävä, mikäli työntekijä on varmistanut lääkärin määrittelemän haitta-asteen potilaan lääkärinlausunnosta.

6.5 Näkövammaiskortti

Näkövammaiskortin voi saada näkövammaisen, jonka näkövammasta aiheutuva haitta-aste on vähintään 50 %. Haitta-aste on todistettava lääkärintodistuksella. Myös kuntoutusohjaajan antama todistus käy. Näkövammaiskortin myöntävät Näkövammaisten liitto ry ja Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf.

6.6 Celia

Celian äänikirjojen käyttäjäksi voi rekisteröityä kunnan- tai kaupunginkirjastossa. Tällöin ei tarvitse esittää todistusta tai lausuntoa siitä, että lukeminen on vaikeaa. Oma suullinen ilmoitus asiasta riittää.

Jos kirjasto ei voi tarjota Celian äänikirjapalvelua, voi liittyä suoraan Celian asiakkaaksi. Tällöin terveydenhuollon, erityisopetuksen tai vastaavan alan asiantuntija tekee ilmoituksen verkkolomakkeella: celia.fi/palvelut/aanikirjat-yksityishenkiloidelle/ilmoita-henkilo

7 Lisätietoja

Näkövammaisen palveluopas: nkl.fi/fi/palveluopas
Vammaispalvelujen käsikirja (THL): thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja

***Näkövammaisten liiton nettisivuilta voi ladata lähitestitaulun, jossa on tietoa näkövammaisen haitta-astemäärityksistä:
www.nkl.fi/fi/esitteet-ja-oppaat***

Näkövammaisten liitto

PL 30, 00030 IIRIS

Marjaniementie 74, 00930 Helsinki

www.näkövammaistenliitto.fi • nkl@nkl.fi

puh. 09 396 041

Näkemisen apuvälineiden erikoismyymälä

AVIRIS

Kun näkö heikkenee, Aviris tarjoaa ratkaisuja sekä kotona että työssä selviämiseen.

Tiedustelut ja ajanvaraukset: p. 09 3960 4700

www.aviris.fi

Marjaniementie 74
IIRIS-keskus, Helsinki

